

ВІКТОР ІВАНОВ

ЧУЛІВ

Оповідання про собак

Видавництво дитячої літератури «Веселка»
Київ 1967

Ця книжка розповідає про собак, найдавніших друзів людини, про їхню вірність та безмежну відданість. Водночас ідеться й про людей — чулих і байдужих, розумних і нетямущих. Адже собаки не тільки багато чого навчилися від людини, з давніх-давен живучи коло неї, але й люди добрішають, спостерігаючи кмітливість своїх чотириногих помічників.

Напишіть, діти, чи сподобалась вам книжка та малюнки в ній. Будемо дуже раді одержати від вас листа.

Наша адреса: м. Київ, вул. Кірова, 34. Видавництво «Веселка».

Дмитрику Крутько
присвячую.
Автор.

ЯК З'ЯВИЛАСЯ ЦЯ КНИЖКА

Якось улітку йшов я тихою вуличкою. Зненацька з провулка вибігло з одчайдушним скавулінням руде собача. За ним гналися три войовничих пси.

Тільки подумав я, що собачаті треба б допомогти, як воно кинулося мені під ноги і притиснулося до них, здригаючись і шкірячи зуби.

Пси-переслідувачі одразу загальмували всіма чотирма лапами, зупинилися й заклакли, наче вкопані, з роззявленими чи то з дива, чи то од люті пащами.

Пси були великі й злі. Я спершу злякався, але зразу ж отямився і з докором сказав:

— Оце-то так! Три отакі лобуряки на одного малюка. Безсоромники!

Пси, наче по команді, закрили пащі й одвели очі, уникаючи мого погляду. Підбадьорений силою своїх слів, я посварився на псів кулаком.

— Ідіть геть, безсоромні! Ну!

Опустивши голови і підібгавши хвости, пси повільно, знехотя повернули й потрюхали в провулок.

Руде собача бадьоренько тьякнуло їм навздогін. Один із псів обернувся, глянув на нього спідлоба і вищирився, ніби нахваляючись: «Гляди, ще здибаємося!»

Коли пси зникли у провулку, я став розглядати собачку. Був він не зовсім рудий. На голові в нього три великі білі плями утворювали ніби лист клеверу. Я подумав: «Добре б було назвати це собача Клевером».

Собачка перестав тремтіти, але все тиснувся до моїх ніг. Я відчував тепло його тіла, і мені здавалося, що це тепло піднімається по моїх ногах, наче стовпчик ртуті в термометрі, аж до самого серця. Мені стало напрочуд хороше. Я посміхнувся і заговорив до собачки.

— Це ж пречудово, хороше моє звіря! Ти шукав захисту від своїх співбратів у незнайомої людини, отже, ти взагалі довіряєш людині, визнаєш її вищою істотою, сильним, справедливим захисником слабких...

Я розхвастався за все людство. Собачка слухав мене, усім єством своїм виражаючи радість і вдячність. За хвилину ж перед цим був він живою грудочкою страху і злості. Досі я ніколи собак не тримав, отже й не приглядався до них, і зараз був здивований, як може собака порухом тіла, хвостом, вухами, поворотом голови, оскалом зубів, голосом, а головне, поглядом так виразити свої почуття. Почуття, прямо-таки властиві людині: гнів, злість, образу, радість, вдячність, любов.

Я погладив собачку і став прощатися з ним:

— Ну, Клевер, спасибі тобі за довіру. Мені додому.

Собачка занепокоївся. Благально дивлячись мені

в очі, він одбігав од мене й знов повертався, ніби кликав іти за собою. І я пішов.

Невдовзі ми дійшли до провулка. Звідти, наче по команді, вигулькнули три морди собак-переслідувачів. Он воно що! Собачка передчував засаду і просив провести його. Я знову присоромив і прогнав псів. Тепер собачка побіг швидше і впевненіше. Невдовзі він зупинився коло хвіртки і почав дряпати її лапою. За хвірткою почулися кроки. Собачка весь знітився, припав до землі, голова його поникла, вуха обвисли. Так міг стояти перед дверима дому хлопчисько, що накоїв шкоди і з трепетом жде, коли відчинить двері строгий батько.

Хвіртка відчинилась. За нею стояв сивий, рожевоощокий чоловік в окулярах. Собачка так і прилип до землі. Чоловік глянув на собаку, але вдав, що не помітив його.

Привітавшись зі мною, він спитав:

— Це вона вас привела чи ви її?

— Вона, — усміхнувся я.

— Дякую, — кивнув головою чоловік. — Я вже хотів іти шукати. Це вже друге порушення заборони виходити на вулицю, — сивоголовий суворо глянув на собаку, і воно так заскімлило, що мені почулося: «Пробач, пробач».

— Ну що ж, заходь, Ладо, тільки біжи прямо в куток, — суворо наказав сивоголовий.

Собачка, опустивши хвіст, дрібною риссю, бочком потюпав углиб саду, до будинку.

Господар назвався Михайлом Антоновичем і запросив мене до хати.

Ми вийшли на простору веранду, заставлену клітками, в яких були всякі звірки. Там я побачив Ладу. Вона сиділа, уткнувшись носом у куток. Перестри-

буючи через її хвіст, гралися кішка і щеня. Мені здалося, що вони поглядали на Ладу зловтішно.

У світлій кімнаті, куди ми ввійшли, стіни були геть завішані малюнками й картинами з зображенням звірів, здебільшого собак. З кожного кутка кімнати почали вилазити на світ білий кішки, щенята, їжак, кролик, білка, лисеня, черепаха і навіть полохливий бурундук. Вони, мов допитливі дітлахи, розглядали, хто прийшов до їхнього хазяїна.

— Я художник, малюю тварин. Або, як називають нас, анімаліст, — пояснив Михайло Антонович, побачивши моє здивування, — а це мої друзі. Щоб малювати тварин, треба їх добре знати, завжди бути серед них, любити їх.

— І як вони уживаються — коти, лисеня, собаки?

— Мабуть, я їх мирю, — усміхнувся Михайло Антонович.

Я помітив, що собаки в нього на малюнках різні. Он сидить гордий, он підлесливий, он хитрий, прямодушний, пихатий, полохливий, добрий, злий...

— Нічого дивного, — озвався Михайло Антонович, — у кожного собаки, як і в людини, своя вдача. Немає двох собак зовсім однакових. Собака — найближча і найперша тварина, приручена людиною. Привчивши його до всіх кліматів і до всіх своїх потреб, людина розвела більше трьохсот видів собак. Я хочу зробити альбом собачих порід і корисних собачих справ. Ви знаєте, коли людина помітила, що собака, гавкаючи, попереджує про наближення до її житла звірів і чужих людей, вона стала використовувати його як сторожа. Так виникла порода сторожових собак. Собака допомагає переслідувати і наздоганяти диких тварин — почали розводити мисливських собак. Людина приручила худобу — з'явилися

собаки-пастухи. На півночі — їздові собаки, які можуть пробігти за день двісті кілометрів, тягнучи сани. А ось собака, закутий у броню. Це стародавні римляни так споряджали собак, нацьковуючи їх на ворожих вершників. А ондо собака Петра Першого. Цей пес був із царем у всіх походах, носив командирам його накази, а від них — донесення.

А як у наш час помагали собаки у Великій Вітчизняній війні! Ось собака Мірта — винесла з бою сто п'ятдесят поранених. Собака Дік — виявив тисячу сімсот двадцять вісім мін. А це — Джек. Він переніс дві тисячі дев'ятсот тридцять донесень, не раз перепливав Дніпро. А скільки собаки висадили у повітря мостів, танків! А прикордонні собаки! Ось собака Індус. Він затримав сто п'ятдесят диверсантів. Я малюватиму собак-водолазів, які рятують потоплюючих; сенбернарів, що розшукують людей у горах під сніговими обвалами; собак — поводитирів сліпих, собак-вовкодавів, щуродавів, собак-санітарів...

Ми зупинилися біля портрета п'яти собак, що сиділи рядком.

— Це мої улюбленці, чудесна п'ятірка: Лайка, Білка, Стрілка, Вуглик і Вогник. Розвідники космосу. А скільки собак щодня служать лікарям, скільки дослідів проводиться на них...

Михайло Антонович показав на фотографії, що висіли під склом:

— Дивіться, скільки пам'ятників спорудили люди собакам!.. Оце в Парижі, сенбернарові, що вирятував у горах з-під снігу сорок одного чоловіка... Це в Берліні, собаці — поводитиру сліпих. Це на Алясці, вожакові упряжки Балту, він доставив у занесене снігом селище протидифтерійну сиворотку під час епідемії — скільки людей було врятовано від неми-

нучої смерті... Це в Італії, псу Вірному, який чотирнадцять років щовечора ходив на автобусну зупинку стрічати хазяїна, що загинув на війні... А оце в нас — у Колтушах під Ленінградом — собакам, що служили науці. На постаменті цього пам'ятника написано:

«Собака, помічник і друг людини з доісторичних часів, приноситься в жертву науці, але наша гідність зобов'язує нас, щоб це робилося неодмінно і завжди без непотрібного мучительства.

І. ПАВЛОВ».

До моїх ніг раптом підкотився білий цуцик з жовтими плямками на голові — знову ж таки схожим на листок клеверу.

— Це син Лади, Клевер, — відрекомендував цуцика Михайло Антонович. — Три пелюстки на лобі немовби знаменують дружбу, відданість, любов собаки до людини.

Я не знаю, як у мене проходилося:

— Подаруйте мені цю любов, дружбу і відданість.

Михайло Антонович підняв Клевера і дав мені.

Клевер став жити у мене. Я придивлявся до нього, до інших собак. Слухав, що говорили про собак люди. Я чув від самотніх людей, що з собаками вони не самотні, і часто відчував сам, як Клевер, тручись коло моїх ніг, розганяв мій сум і поганий настрій.

Я записував усе, що бачив і чув про собак. І якось приніс свої записи Михайлу Антоновичу. Він прочитав і несподівано запропонував:

— Я зроблю малюнки до ваших записів, може вийти книжка. Авторами її будемо ви і я, — він усміхнувся і додав, — і Клевер, себто: любов, дружба і відданість.

НАЙКРАЩА ЛАСКА

У Наталі й Маринки був собака Пушок. Маринка дуже любила Пушка. Вона часто гралася з ним, говорила йому найніжніші слова, носила на руках.

А Наталя мало гралася з Пушком, і ніколи не брала на руки. Вона поралася коло Пушкових мисок, чистила їх, мила і насипала їжу.

Як тільки Пушок бачив Наталю, він виривався з рук Маринки і, весело дзявкаючи, біг до Наталі, скакав круг неї, лашився, виявляючи тим свою любов до дівчини. І хоч як ласкаво кликала Пушка Маринка, хоч як лагідно говорила до нього, — Пушок не відходив від Наталі.

Мабуть, тому, що найкраща ласка — турбота.

МОРОКА-ДРУЖОК

По вулиці блукало щеня. Воно заблудилося і жалібно скімлило. Щеня побачила Соня. Воно їй дуже сподобалось, і дівчинка почала упрошувати маму:

— Матусю, дозвожь його взяти додому.

— А ти будеш доглядати його? — спитала мати.

— Буду, матусю, буду.

— Будеш йому доброю хазяйкою?

— Буду, рідненька.

— Тоді бери, — дозволила мати.

Соня назвала щеня Знахідкою і кілька днів доглядала його. Воно забавляло дівчинку. Та скоро це надокучило їй. Соні набридло прибирати за ним, двічі на день годувати, мити миски, міняти йому воду.

— Ну його, з ним тільки клопіт, морока, — хникала Соня і стала називати щеня не Знахідкою,

а Морокою, кричала на нього, шльопапа. Мама докоряла Соні, що та погано дбає про щеня. Соня розсердилася, взяла Мороку і віднесла її геть від дому, підкинула у чийсь чужий двір.

Щуценя підбрала Наталя. Вона не знала його ймення й назвала Дружком. І справді, вони швидко подружили. Наталя стала дбайливою хазяйкою Дружкові, охоче доглядала, лікувала його, коли він був слабкий, навчала.

Щуценя було напрочуд тямуще.

Минув рік, і Дружок став великим собакою, що славився на всю вулицю. Він служив, носив усякі речі, пильно оберігав Наталю, розумів кожне її бажання.

Коли Наталя ішла у дитячий садок, Дружок супроводив дівчинку, а потім зустрічав її і ніс у зубах Наталчину сумочку. Ватага дітей завжди йшла поряд з розумним собакою, милувалася ним. А віддалік збоку йшла Соня і плакала од заздрощів, що в Наталі такий чудесний собака.

ВІРНИЙ

Діти вихвалялися одне перед одним — який у кого тямущий собака, що вміє робити!

— Ану, Мак, заспівай! — наказав хлопчик маленькому карликовому пінчеру. Собачка сів на задні лапки і тоненьким голосом заскімлив.

— Жоден собака не вміє так співати, — гордо сказав хлопчик.

— Ну, мій собака кращий. Дезю, ану покажи своє уміння! — наказав інший хлопець своєму куцохвостому. — Ану! Служи!

Собака став на задні лапи і, запобігливо поглядаючи на дітей, почав обходити кожного, випрошуючи нагороду за свою роботу.

— Це дрібниці, моя Ліра краща, — сказала дівчинка і покликала білого шпіца з рожевим бантом на шиї. — Дивіться всі! — Дівчинка високо підкинула цукерку, шпіц зловив її на льоту, пожував і виплюнув папірець. Всі засміялися.

— Ну, а що вміє робити твоя дворняга? — посміюючись спитали діти хлопчика, коло ніг якого лежав чорний з сірими плямами незavidний пес. Його всі побоювалися, він не давав себе гладити.

— А мій Вірний нічого не вміє, — зніяковів хлопець і погладив собаку. — Навіщо йому все це?

Раптом почувся страшенний гавкіт, і в двір ускочив великий, схожий на вовка собачура. Шерсть

на ньому стовбурчилась, і з нашійника звисав обірваний цеп.

Діти з переляку повискакували на лавку, притиснулись одне до одного. Їхні собаки з жалібним скавулінням розбіглися врізнобіч.

А Вірний не побіг з ними, не залишив хазяїна. Він хоробро кинувся назустріч псові, що зірвався з цепу. Зчепилися, аж клоччя з них полетіло. Не минуло й хвилини, як чужий собака, брязкаючи уривком цепу, кинувся тікати, а Вірний, метляючи хвостом, вернувся до свого хазяїна і знов улігся коло його ніг.

ГРІЗНИЙ

Два брати принесли додому цуценя. Воно було біле, як цукор-рафінад, тільки над його очима темніли брунатні обідки. Отже, здалеку здавалося, що цуценя в окулярах.

— Ми виховаємо з нього сердитого сторожа, — сказав старший брат. — Щоб він лише нас слухав і нікого до себе не підпускав.

Хлоп'ята назвали цуценя Грізним і взялися його виховувати. І тільки цуцик робив щось не так, як їм хотілося, вони кричали на нього, тупали ногами, а часом і шмагали.

— Так він зліший буде, — говорили вони.

Спочатку цуцик виширяв зуби, гарчав, огризався. Видко, намічався у нього гордий і міцний характер. Але що зліше огризався малий, то дужче злостилися хлопці. Вони теж були з характерами.

— А, ти на своїх гарчиш, своїх за пальці хапаєш! — кричали вони, частуючи Грізного дошкульними стусанами.

І Грізний перестав огризатися. Почав лизати хлопцям руки і весь час підлещувався до них, щоб вони не били його. Тільки, було, забачить Грізний хлоп'ят, одразу лягає на живіт, притиснеться до землі і повзе назустріч, звиваючись і виляючи хвостом. І жалібно поскімлює, дивлячись на братів улесливо й винувато, ніби наперед прохаючи вибачення й помилування за невідому провину.

Хлопців тішило кумедне собаче плазування, вони відчували гордість, що змусили пса так покійрно повзати коло їхніх ніг. Їм подобалася влада над ним. Тепер Грізний легше діставав свої шматки і менше мав стусанів. Так цуцик підростав і зробився великим собакою. Але він уже боявся не лише хлопців-братів, а всіх. Забачить кого-небудь — лягає на живіт і плазує.

Гавкати він майже розучився. Сторожа з нього не вийшло. І хлопці перестали називати його Грізним, а назвали Підлабузником.

ПРО НАСТРІЙ

Хлопчик сидів на ганку, сердито насупившись. Хтось його скривдив, і він був злий.

Чорний пес з білими панчішками на лапах побачив свого хазяїна і радісно метнувся до нього. Високо підкидав передні лапи, крутив мордою і метляв хвостом. З веселим скавулінням він підскочив до хлопця і дружньо поклав лапи йому на коліна.

Але хлопчик не відгукнувся на песикову ласку. Зганяючи на ньому злість, він штурхнув собаку ногою і закричав:

— Іди геть! Чого лізеш? І без тебе тоскно!

Собака сахнувся, наїжачився, припав до землі і винувато та насторожено заметляв хвостом.

— Пішов геть! — хлопець замахнувся рукою.

Собака тихо заскімлив і перевернувся на бік. Ніби захищаючись, закрив морду зігнутою лапою. Сумні очі його затуманились. По тілу, наче брижі на воді од різкого вітру, пробіг дрібний дроз. Собака лежав покірний і беззахисний, ждучи, що його вдарять.

Хлопчик опустил підняту руку. Почуття сорому ворухнулося в його грудях.

— Ну, чого розвалився, — сказав він похмуро, але примирливо, ніби мав за щось вибачити собаці

Собака боязко піднявся і, опутивши до землі морду і підібгавши хвіст, вичікував, як поведеться хазяїн далі.

— Ходи сюди, дурню, — суворо, але ще більш примирливо покликав хлопець.

Собака сторожко, ніби ступаючи по битому склу, підійшов до хлопця. Заметляв хвостом, закивав опущеною головою, ніби соромлячись свого приниження.

Потім ліг коло ніг хлопця і боязко, але з докором глянув на нього.

— Ну, чого? Образився? — удавано сердито промовив той. Хлопець, видно, сам соромився свого раптового гніву, але не хотів одразу признатися, що сам винен. Тому ніби зволікав, давав собаці відчутти, що й собака чимось таки завинив.

Нашорошивши одне вухо, собака присунувся ближче, боком торкнувся хлопцевих ніг і завмер.

Хлопець поклав руку собаці на спину, але не погладив. Собака прогнувся, заметляв хвостом і глянув на хазяїна, ніби хотів сказати: «Нічого, буває».

Тоді хлопець погладив собаку. Собака розправив вуха, наїжив шерсть, стрепенувся, наче струшуючи з себе куряву і водночас запрошуючи й хлопця скинути геть поганий настрій, пригніченість і злість.

Струснувшись, пес подивився на хлопця повеселілими, радісними очима, а затим сміло поклав лапи йому на коліна. Хлопець усміхнувся, погладив собаку.

— Ох ти ж, Каштане, гайда,— уже зовсім весело сказав він і підстрибом побіг у сад. А поряд вистрибував, метушився і радісно гавкав Каштан.

Жучка не хотіла їсти ні каші, ні борщу.

Діти вирішили привчити, щоб вона їла і те, і друге. Вони насипали борщ у Жуччину миску і стали тикати туди собаку мордою. Часом дуже боляче. Так вони робили кожного дня.

Минуло трохи часу, і Жучка, тільки забачивши миску, почала тікати в сад і ховатися в кущах, хоча в місці було її улюблене м'ясо, а не борщ.

Скоро Жучка зовсім перестала їсти з миски, а їла тільки з землі.

ЗМАГАННЯ

Степанко і Ванько мали собаку Султана.

Степанко хотів, щоб Султан більше лащився до нього, ніж до Ванька. А Ванько навпаки, — щоб собака більше любив його, ніж Степанка. Хлопці по-тай один від одного почали підобрюватись до Султана, годуючи його.

Султан їв хліб, а Степанко почав давати йому булку. І Султан перестав їсти хліб.

Тоді Ванько давай мастити булку маслом.

Султан перестав їсти суху булку, а їв тільки з маслом. Тоді Степанко почав давати Султанові

м'ясо, а Ванько — ковбасу. Перестав Султан їсти булку з маслом, — подавайте йому ковбасу та м'ясо.

— І що воно за собака, — сказав сердито батько. — Хліба не їсть, булки, каші не їсть, а тільки м'ясо та ковбасу. Не треба нам такої собаки.

І батько віддав Султана приятелю, в якого був один син.

БЕЗТОЛКОВИЙ

Собака попав до людей, в яких була дуже велика сім'я. Всі одинадцять членів сімейства наказували собаці, повчали його. Собака загавкає — на нього кричать: «Не смій, замовкни, не заважай читати!»

Хтось іде поза парканом, собака мовчить — його лають: «Мовчиш мов пень. Теж сторож. Гавкай!»

Поженеться собака за котом — кричать: «Не смій, назад!» А на завтра знову: «Кусь, кусь кота!»

І так цілий день тільки й чути було: «Сюди, Боб! Назад, Боб! Не гавкай, Боб! Гавкай, Боб! Іди сюди! Іди геть!»

Сяде, бувало, собака серед двору і на всі команди тільки морду повертає, не знаючи, бігти чи сидіти, гавкати чи мовчати, стояти чи лежати.

Дивляться хазяїни на собаку, скаржаться:

— Кара божа, а не пес. Такий безтолковий.

— Давайте тепер так і зватимемо його — не Боб, а Безтолковий, — запропонував найменший хлопець.

Всі засміялися, похвалили хлопця за кмітливість і стали називати собаку Безтолковим.

Хазяїн погано годував собаку. Траплялися дні, коли він забував кинути йому навіть хліба.

Шукаючи їжі, собака блукав по дворах, стояв біля чужих ганків, метляючи хвостом і благально дивлячись на кожного, хто виходив з дому.

Часом бувало, що він крав їжу і хапав курчат. Сусіди приходили до хазяїна зі скаргами на собаку.

— І така тобі підла тварюка вродилася, — нарікав хазяїн і частував собаку палицею. — Не собака, а лихо! Мабуть, ніяк його не научиш, доведеться прогнати злодюжку з двору.

ЗІПСОВАНА ПРОГУЛЯНКА

Після ситного обіду сім'я пішла прогулятися по вулиці. Діти покликали з собою собаку. Вони любили, коли пес статечно йшов поруч з ними. Та цього разу собака поряд не хотів іти. Він метався по тротуару і жадібно обнюхував землю, підбираючи невидимі крихти. А потім пішов був за жінкою, що несла в'язану сумку з кульками та згортками, і благально заглядав їй у вічі. За мить, нашорошивши вуха, скакав на задніх лапах коло хлоп'ят, що несли хліб з булочної. Вони кинули йому шматочок.

Хазяїни хмурились, говорили, що собака непристойно поводиться, і неголосно покликали його.

Собака винувато оглядався, але на поклик не йшов.

Перехожі дивилися на собаку, а потім на його хазяїнів. Усім було зрозуміло, що собаці не до гулянки, він хоче їсти.

— Треба вертати додому, — сказали батьки.

— Ми винні, — призналися діти, — собаку з собою взяли, а нагодувати забули. Ми швиденько нагодуємо його, а потім вас наздоженем.

ХВОРИЙ СОБАКА

У нашому дворі важко занедужав собака. Хлопчики напували його водою, молоком і подовгу навпочіпки просиджували коло свого Дружка. З жалем дивилися вони, як важко ходить у собаки живіт, а все тіло болісно здригається. Собака глядів на дітей помутнілими, сумними очима. Він здихав.

Хлопці покликали батька. Той похитав головою:

— Кепські, Дружок, твої справи. Ану, збирайся, поїдемо.

Він найняв таксі і повіз собаку за місто, в лікарню для тварин.

Оглянувши собаку, лікар сказав, що він чимось отруївся. Зробив йому укол, виписав ліки і порадив давати собаці по столовій ложці вина — портвейну.

Хлопці купили в аптеці ліки, але собака не хотів їх приймати. Тоді батько одягнув фартух, зв'язав собаці лапи, поклав його собі на коліна і, силоміць відкривши йому пащу, влив гіркі ліки і портвейн. Собака гарчав, пручався щосили, чинив опір.

— Дурню, не розумієш, що тобі добра хочуть, життя рятують, а ти сердишся. Буває ж так,— гірко посміхався батько.

Так він робив тричі на день, три дні підряд, і щоразу, забачивши його, собака залазив у куток, насилу витягали його звідти.

На четвертий день собаці значно покращало. Він бігав уже по саду, грався з дітьми. Але, вгледівши їхнього батька, тікав під кущ, мабуть, все ще гадаючи, що його рятівник вливатиме гіркі ліки.

СПІЛЬНЕ

В одній квартирі жило дві сім'ї. У них була спільна кухня, спільний коридор, ванна, льох і сад з деревами. Було в сусідів багато спільного і в житті. Вони разом ходили в театри, а їхні діти разом гралися і готували уроки. Були спільні книги для читання, іграшки. Сусіди так дружно жили, що люди, які відвідували їх, вважали, що це одна сім'я.

Якось діти принесли додому kota і собаку. Коту відвели місце на кухні, а собаці в коридорі. Відтоді мир у квартирі було порушено. Кіт і собака ворогували. Кіт, вигнувши спину, злісно сичав, а собака сердито гавкав. Рідко випадав день, коли не було між ними сварки. Діти розбороняли собаку й kota, але виходило так, що одні заступалися за kota, інші — за собаку. Дедалі частіше в коридорі було чути розгнівані голоси.

— Не смій бити kota!

— А ти не бий собаку!

— Це мій кіт!

— Це мій собака!

Дорослі помітили сварки між дітьми, скликали їх і сказали:

— У квартирі з'явилася причина для сварок. Цьому треба покласти край.

— Давайте проженемо kota й собаку, — сказала сива тітуся.

— Ні, ні, — не погоджувалися діти.

І батьки не погодились, але сказали:

— Треба зробити так, щоб кіт і собака жили дружно.

— А як це зробити? — питали діти.

— Спробуємо помирити їх. Нехай усе в них буде спільне.

І от діти разом з дорослими взялися мирити kota й собаку. Вони брали їх на руки і сідали поряд. Помістили їх разом у ванній кімнаті. Почали давати їжу з однієї миски, а потім постелили одну підстилку.

Минуло небагато часу, і гості, що приходили до дружних сусідів, усміхаючись, дивилися, як на одній підстилці поряд спали кіт і собака.

В один великий двір прибудив собака. Обступили його діти. Собака вже великий, ім'я у нього, мабуть, є. Треба угадати, як звуть собаку.

Відійшли діти від собаки й почали називати собачі імена, яке хто чув або в книжках вичитав.

— Дезя, Альфа, Ліра, Діана, Сайда, Стелла, Феба, Альма, — кричать хлопчики й дівчатка.

Собака й вухом не веде.

— Рена, Флейта, Арфа, Айстра, Сільва, Трефа, Джуля, Ральма, Джільда, Джіма, Чіта, Лола...

Собака тільки здивовано поглядає на дітей.

— Скільки імен назвали і які гарні, а вона хоч би хвостом махнула, — почали скаржитись діти.

— А може, — несміло, соромлячись, сказав Петрик, — може, вона Жучка?

І тільки вимовив він це ім'я, як Жучка кинулась до Петрика і ну скакати та поскімлювати від радості, що почувла своє ім'я.

НА ПТАШИНОМУ БАЗАРІ

У великих містах є так звані пташині базари. Той, хто вперше почує цю назву, може подумати що там продаються лише птахи. Насправді ж на пташиному базарі можна купити рибок для акваріумів і різних звірят: їжаків, кроликів, собак.

Якось на такому базарі стояли два хлопчики і тримали в руках по цуценяті, пропонуючи їх людям.

— Скільки хочете за цуциків? — спитав їх суворий на вигляд чоловік.

— А ми їх не продаємо, — відповіли хлопці.

— То чого ж тут стояти? — здивувався чоловік.

— Ми даром їх оддаємо, — пояснив один з хлопців, — у нас собака привела троє щенят, одне ми собі залишили, а двоє віддаємо.

— Тільки щоб у добрі руки, щоб людина дуже хотіла мати собаку, — додав другий хлопчик.

— Вам пощастило. Я дуже хочу мати собаку, і в мене добрі руки, — усміхнувся чоловік і показав мозолясті долоні. — Я добре доглядатиму цуциків.

— Спасибі, — сказали хлоп'ята, погладили на прощання цуценят і передали їх у добрі руки.

СЕВАСТОПОЛЬСЬКИЙ ХЛОПЧИК

Місто-герой Севастополь знають у всьому світі. Це веселе і гарне місто. Стоїть воно на березі смарагдового Чорного моря. Живуть у ньому люди міцних морських характерів.

Під час минулої війни місто оточили фашисти. Наші війська мужньо захищали Севастополь. І всі дорослі жителі теж стали на його захист.

Але в місті були ще старі люди, діти, жінки. Їх та поранених бійців вивозили пароплавами. Пароплавів було обмаль, а людей багато. В судна набивалося стільки людей, що ніде було сісти...

На пристані, де почалася посадка на пароплав, зібралось багато люду. Моряки з гвинтівками пропускали лише стариків, дітей, жінок і поранених.

До трапа, себто сходів, підійшов хлопчик років десяти. Він тримав на руках кудлату дворняжку.

— Де батьки? — суворо спитав хлопця офіцер.

— Нема.

— А де ж?

— Маму—бомба... Тато воює,—відповів хлопець.

— Проходь, але собаку залиши на березі, — дозволив офіцер.

— Ні, ми разом, — попросив хлопець.

— Не можна. Всі собак залишають. Для людей місця мало. Отже, кидай скоріше свого пса і про-
ходь, — рішуче наказав офіцер.

— Я не залишу Дружка, — ще рішучіше відпо-
вів хлопець. Різко крутнувшись, він став пробива-
тися крізь юрбу назад, у місто.

Офіцер не сподівався на таке, навіть розгубився.

— Сержанте, —
звернувся він до мо-
ряка з гвинтівкою, —
заверніть хлопця.

Сержант охоче ки-
нувся виконувати на-
каз. Він ледве наздо-
гнав хлопця і ледве
пробився з ним через
юрбу назад, до паро-
плава.

Міцно тримаючи
на руках Дружка,
хлопець зійшов на
трап.

— Спасибі від нас
обох, — сказав він
офіцерові.

ТЕПЛЕ ОПОВІДАННЯ

З одного села до іншого йшов хлопець з собакою. Було тихо. Ліниво падав сніг. Здавалось, що часом він переставав падати, що сніжинки ніби повисали в повітрі.

Раптом, ніби десь відчинили казкові двері або відслонили величезну трубу, — подув шалений вітер. Сніжинки затанцювали, заметалися врізнобіч.

За десять кроків нічого не можна було розгледіти. Хлопчик збився з дороги і зупинився під густим кущем. Пригнувши гілля, він уместився на ньому, ніби на плетеному стільці. Коло його ніг на снігу сів собака. Вітер гнав сніг, настовбурчував шерсть на собаці. Собака здригався від холоду, скімлив. Хлопцеві теж було холодно, але, глянувши на закоцюрблого Дружка, він узяв собаку собі під пальто. І обом стало тепліше.

Так просиділи вони довго. Заметені снігом, вони зігрівали одне одного і не замерзли, їм навіть здавалось, що хуртеча обминала їх стороною.

Хуга вгамувалася. Стало тихо. Хлопчик випустив з-під пальта собаку. Собака швидко знайшов дорогу і вивів на неї хлопця. Неподалік було видно село.

ПРАВДИВА ІСТОРІЯ

Чоловік і жінка продавали на базарі яблука із свого саду. Майже всі продали і вместилися на возі пообідати перед від'їздом додому. Обідають вони,

сидячи на запашному сіні, їдять хліб і ковбасу. І раптом помічають собаку. Сидить дворняга коло воза і якимось винувато прохально поглядає на них.

Чоловік завжди, коли їв, чомусь хмурився і про щось думав. Він замахнувся на собаку батоном і прогнав геть.

— Навіщо ти? — з докором сказала дружина.

— Не люблю я, коли мені заважають думати, і не люблю собак-жебраків, — похмуро пояснив чоловік і знов узявся жувати й думати. Не встиг він добре задуматися, як дружина штовхнула його ліктем.

— Поглянь.

До воза підійшла та сама дворняга, несучи в зубах маленьке, ще сліпе чорне цуценя. Підступивши ближче, вона поклала його на землю, сіла перед ним і подивилася на чоловіка таким поглядом, що він перестав жувати й лице його почервоніло.

Дружина кинула собаці шматочок ковбаси. Собака, не кваплячись, якимось дуже делікатно з'їла ковбасу і вдячно поглянула на жінку й чоловіка. Тепер уже не витримав і чоловік. Але він не кинув подачку, а перегнувся з воза і поклав перед собакою чималий шмат ковбаси і хліба. Хліб він шанував і ніколи його не кидав. Дружина глянула на чоловіка веселішими очима.

Собака, поївши, обережно взяла цуценя і пішла.

На другу неділю чоловік і жінка знову приїхали на базар і знову повторилося те ж саме. Собака із щеням підійшла до них, наче до давніх знайомих.

— Петре, візьмім оцю собаку з цуценям додому, — запропонувала дружина. Вона знала, що чоловік не любив, аби в дворі, де він працював, були собаки. За роботою він мав звичку завжди думати, і собаки, гавкаючи, заважали б йому.

— А чому б не взяти, — несподівано зразу ж погодився чоловік і, зсунувшись із воза, підхопив собаку й цуценя. Дружина поклала цуценя в кошик, а собаку посадила поряд. Чоловік смикнув за віжки. Але не проїхали вони й десяти кроків, як собака за-непокоїлась, забігала на возі, заскиглила і раптом скочила на землю. Чоловік зупинив коня. Собака відбігла від воза і підбігла знову. І так кілька разів.

— Що за морока, — здивувався чоловік.

— Це вона, Петре, кличе тебе кудись, — пояснила дружина.

Петро пішов за собакою. Вона привела його в кінець базару, до напівзруйнованого рундука. Там, у темному кутку, на клоччі лежало ще троє цуценят.

Петро насупився, думав, чухаючи пужалном потилицю. Нарешті він голосно зітхнув, згріб цуценят у широкі, наче лопати, долоні, вернувся до воза і мовчки показав дружині свою знахідку. Дружина обережно взяла цуценят і також поклала в кошіль. Собака, радісно дзявкнувши, сама вискочила на віз і почала лизати своїх дітей.

Віз котився по гладенькій дорозі, ласкаво пригрівало сонце, обабіч золотилася пшениця. Петро дивився на пшеничне поле і думав: «Щасливий я чоловік, яка в мене добра жінка, яке в неї чуле серце».

Дружина, усміхаючись, поглядала на чоловіка і думала: «Який у мене добрий чоловік, яке в нього чуле серце».

ЧІЛЬ

В одного чоловіка був собака Чіль, з породи спанієлів. Це мисливські собаки, маленькі, приземкуваті, з такими довгими, обвислими вухами, що хазяїн, годуючи Чіля, підв'язував їх стрічкою, аби вони не мокли в мисці з супом. І в коридорі, де жив Чіль, на одному цвяхові висіла стрічка і повідець для прогулянок.

Коли хазяїн знімав з цвяха повідець, Чіль, радісно гавкаючи, підскакував, а потім, замруживши очі, витягував шию, підставляв її під повідець. Він дуже любив прогулянки. Хазяїн прогулювався з Чілем по двору, під тінистими деревами, за якими віддалік стояли гараж і цілий ряд металевих ящиків на сміття. Там завжди збиралися дворові собаки.

Коли у дворі з'являвся Чіль, собаки припиняли ритися в ящиках і здивовано поглядали на довговухе диво. Чіль поривався до скуйовджених брудних дворняг, бажаючи познайомитися з ними, але хазяїн натягував повідець і командував: «Стій!» Він дуже любив Чіля і не хотів, щоб той ділив свою дружбу ще з кимось. До того ж хазяїн пишався породою свого собаки.

— Тобі не слід водитися з ними, ти, друже, домашній, — приказував хазяїн.

І справді, Чіль майже весь час просиджував дома. Він знав своє місце на матрацику під вішалкою, знав свою миску з їжею і підкорявся заведеному в домі порядку. Вдень гуляв, уночі спав. Тим він і відрізнявся від дворових собак, які цілу ніч, голосно гавкаючи, гасали по двору, стерегли своїх хазяїнів, а вдень спали чи блукали напівсонні, шукаючи їжі.

Чіль жив на всьому готовому, не турбуючись про те, що завтра йому не буде чого їсти або не буде де спати.

Кожного дня уранці хазяїн, усміхаючись, говорив Чілю: «Добрий ранок, на зарядку!» І вони ішли гуляти. Повернувшись додому, хазяїн клав у миску їжу, ставив її перед Чілем, а сам ішов на роботу. Чіль залишався хазяїном у домі.

Так в любові до хазяїна, в приємних прогулянках і в достатку минало його життя.

Якось у дощ та негоду хазяїн пішов на роботу і не повернувся. Він несподівано помер.

Два дні Чіль тоскно скімлив і метався по квартирі, він тужив за хазяїном і передчував лихо. Третього дня у дім прийшли чужі люди з валізами та вузлами. Чіль забився в куток. Широко відкритими очима він стежив за пришельцями, сподіваючись, що слідом за ними увійде й хазяїн. Але увійшла дівчинка з лялькою в руках. Упустивши ляльку, вона завершала, затупала ногами:

— Собака, собака! Я боюсь, мамо, прожени його.

Товста жінка, від якої тхнуло цибулею, схопила Чіля за шию і викинула за двері. У Чіля похололо всередині. Він припав у коридорі до кафельних плит і заскімлив. Досі з ним так ніколи не поводитись.

Два дні він прожив на сходах, під дверима, і та сама жінка, від якої тхнуло цибулею, штурхала його ногою, коли проводжала вередливу дівчинку у двір.

— Не смій тут більше лежати, пішов геть! —

гнала Чіля жінка. Чіль не йшов, чекав хазяїна. На третій день прочинилися двері і висунулася рука з повідцем, Чілевим повідцем. Чіль радісно дзявкнув, підплигнув і, замружившись, нетерпляче підставив шию. Раптом наче вогнем обпекло йому спину. Чіль відскочив. Крізь сльози він побачив жінку з його повідцем. Повідець знову шмагонув його по спині.

Побитий, голодний Чіль поволі поплентав у двір, спинився, опустивши голову до землі. Дворові собаки вперше побачили довговухе диво без хазяїна. Повільно, заходячи з боків, вони обступили Чіля.

Рудий пес, видко, найхоробріший і найцікавіший з усіх, підійшов до Чіля, обнюхав його. Чіль подивився на пса таким сумним поглядом, що рудий, здається, зрозумів його горе, зрозумів, що той три дні не їв.

Пес форкнув, ніби підбадьорюючи Чіля. Фу-у, дрібниці, мовляв, у нашому собачому житті ще й не таке буває, ходімо. І неквапно потюпав до металевих ящиків, оглядаючись по дорозі, перевіряючи, чи йде за ним Чіль. Поклавшись на несподіваного приятеля, Чіль пішов за ним. А слідом, наче свита короля, бігли всі дворові собаки, миролюбно і співчутливо настроєні. Добігши до ящиків, рудий пес ще раз оглянувся на Чіля і почав розгрібати сміття, показуючи, як треба добувати їжу. Чіль уважно дивився. Раптом з ящика, брязнувши, до нього викотилася миска, — його, Чілева, миска. А коли є миска — отже, вона нагодує. Але миска була порожня. Чіль

ткнувся носом в її холодне денце. І враз сталося диво: в миску влетіла кістка — рудий пес, старанно

розгрібаючи сміття, чи то випадково, чи то навмисне кинув Чілеві маслак. За одну хвилину Чіль згриз його, а потім, наслідуючи приклад рудого, заходився й собі ритися в смітті. Перше, що він добув, —

була стрічка. Чілева стрічка, якою хазяїн підв'язував йому вуха. Чіль радісно завиляв хвостом. Якщо є стрічка — буде й суп. Але супу не було, хоч як рився він у ящику. Зате знайшов шматочок хліба, недогризок ковбаси й риб'ячу голову. Ще багато дечого попалося би Чілю, та раптом війнув вітер і важкі струмені дощу забарабанили по металевих ящиках. Ховаючись од зливи, собаки метнулися до гаража, за ними побіг і Чіль. Під однією із стін гаража були вириті ями — тут ночували дворові собаки. В одну з них шмигнув і Чіль.

Рудий пес був уже там. Він трошки посунувся, даючи Чілеві місце, пустив його до свого теплого боку. Отак знайшов Чіль їжу, житло і друга. І не одного, а багатьох. Вся дворова собача компанія миролюбно прийняла Чіля. Він невідступно ходив за собаками і дуже швидко засвоїв усі їхні звичаї. Тепер уночі він гавкав, бігаючи по двору, а вдень спав, блукав напівсонний та рився у металевих ящиках. Двірник, стежачи за ним, сумно зітхав і приказував:

— Ти диви, як занедбався спаніель.

Через три дні Чіль перестав ходити із зграєю дворняг, перестав їсти, і, хоч як гавкав рудий пес, кличучи Чіля до ящиків, Чіль не відходив від ганку. Він лежав, не зводячи ока із дверей. Він засумував. Йому потрібен був хазяїн, тепла людська рука, яка

гладила б по спині, підв'язувала б вуха, насипала в миску супу, — потрібна була ласка, дружба, коліно хазяїна, на яке Чіль поклав би голову, віддаючи свою ласку і сподіваючись на те саме від нього.

Кожного разу, коли із знайомим скрипом прочинялися двері, Чіль здригався і нашорошено ждав. Виходили люди, жінка, від якої тхнуло цибулею, виходила плаксива дівчинка. Але хазяїн не виходив.

Зовсім знесилівши і втративши надію, Чіль пішов з двору. У щасливі минулі дні вони частенько виходили на вулицю, щоб, як говорив хазяїн, людей побачити й себе показати. І цього разу, вийшовши на вулицю, він одразу побачив його. Так, то була його хода, його спина, його пальто. У два скоки Чіль випередив чоловіка, заскакав, задзявкав, припав до його ніг, стиснувся в грудочку і... зацікавився. То був не його запах, отже, це не він.

Чоловік здивувався несподіваному собачому поривові. Він поплескав Чіля по шиї, ласкаво сказав: «Іди, друже, до хазяїна», — і рушив далі.

Наче на невидимому повідку, зсуканому з ласки і добра, Чіль пішов слідом. Ішов невідступно, боявся загубитись. Чоловік зайшов у двір одноповерхового будинку. Чіль сів коло дверей. Настав вечір, у вікнах спалахнуло світло. Чіль обережно подряпав двері кігтями. У відповідь по-

чулася музика. Чіль почав стукати дужче, наче хотів заглушити музику. Кігтями й зубами він аж тріски рвав з дверей і ще з більшою силою гупав у двері лапами. Музика змовкла, почулися кроки. Двері прочинились, вийшов чоловік.

Чіль заскімлив, знітився, заметляв хвостом.

— Ти? — здивувався чоловік і, побачивши подряпані двері, розвів руки. — Ну й сила! Чого це ти так? Чому не пішов додому?

Чіль, не зводячи з чоловіка відданого погляду, заскімлив голосніше.

— Зажди, зажди, — замислився чоловік. — Щось я чув про сумну долю одного спанієля.

Чіль завиляв хвостом і поповз до дверей. Чоловік прийняв ногу, ніби даючи собаці дорогу до хати. Чіль швидко поповз у коридор. Там стояла вішалка, така сама, як колись у його домі. Чіль ліг під нею.

З кімнати вибіг хлопчик. Собака припав до землі.

— Собака, собака! — радісно закричав хлопчик. — Він буде жити у нас, татку?

— Можливо, — відповів батько, — якщо ти доглядатимеш його.

— Буду, слово честі, буду!

— Коли так, то найперше, — усміхнувся батько до сина, — ходімо приготуємо йому щось поїсти і постелемо постіль.

Вони вийшли з коридора. Хлопчик на мить вернувся, погладив Чіля. Чіль поклав голову на лапи і заплющив очі, ніби поринаючи в сон. Трохи підняте, чутливе вухо здригалось, показуючи, що він не спить, а пильно дослухається до звуків, що доливають з глибини квартири. Було чути брязкіт каструль, такий знайомий і так давно нечуваний, веселі голоси хазяїна і його сина.

Пролунали кроки, і біля самої морди Чіля почувся знайомий звук. Це миска злегка стукнулася об підлогу, і смачний запах супу ударив Чілеві в ніздрі. Тепер прикидатися більше не треба. Чіль розплющив очі, підняв їх угору і зустрівся з веселим поглядом нових хазяїнів.

СОБАКИ МОЖУТЬ ЗМОВИТИСЯ

Звечоріло. Діти сиділи круг столу під квітучою акацією і розмовляли про собак.

— А ви знаєте, що собаки часом заходять у змову, — заявив Митько, якого за маленький зріст і дзвінкий голос прозвали Чижиком.— Ось послушайте. Правда. Я сам бачив.

Ми ще жили в дерев'яному будинку, і з нами жив сусід Степанко. Він чомусь не злюбив Пальму, собаку нашого двірника. Пальма завжди сиділа на ганку і проводжала нас у школу. Я давав їй хліба або

чогось іншого, а Степанко стусав ногою. Якось виходимо ми, а поряд з Пальною ще один собака сидить, великий, рудий. Я дав їм хліба, вони закрутили хвостами, а Степанко Пальму ногою — раз. А другий пес як загарчить на Степана!

Другого дня на ганку поряд з Пальною сиділо вже два собаки. До мене лащать, а вийшов Степанко — вони гарчати, гавкати на нього! Він їх портфелем, віником! І таки пробився до хвіртки. А наступного дня виходимо, а на ганку аж чотири собаки! Та здоровенні! І видно, змовились — мене пропустили, а Степанкові заступили дорогу, гарчать, наседають. Не можна пройти Степанку. А в школу треба. Незабаром дзвоник. Тоді Степан виліз на поручні ганку, з поручнів — на дах, а з даху перебрався на паркан і пішов по ньому, наче мавпа, навкарачки. А внизу собаки йдуть, гавкають, супроводжують. Степанко з паркану — на сарайчик, потім на інший паркан і сплигнув на вулицю.

Вернулися ми зі школи, а коло хвіртки сидить п'ятеро собак. Знову мене пропустили, а на Степана кидаються. Степан знову на паркан, на сарай, на дах ганку, аж тоді скочив на ганок. І так було аж три дні. Змучився зовсім Степанко. А в нашому домі ні ванни, ні чогось іншого, ну, вигод ніяких. Замість усього того будочка така в дворі стояла. Зайшов Степанко в ту будочку, а собаки, уже аж вісім,—

де тільки взялися! — прибігли, коло дверей стали. Степан кричав, кричав, та так і просидів аж до вечора, поки батько не прийшов з роботи та не виручив його.

А іншого разу, коли він знову пішов у будку, собаки оточили його по дорозі. Куди подітися? Добре, що серед двору росла у нас шовковиця. Степанко виліз на неї, а собаки під деревом чекають. Я підійшов, проганяю собак. Вони зі мною по-доброму, але не тікають. Тоді я кажу Степанкові:

— Ти попроси пробачення в Пальми, скажи, що більше не будеш, і дай хліба.

Я кинув йому окрайчик. Степанко й говорить:

— Чуєш, Пальмо, пробач мені. Я більше не буду, нате вам хліба, тріскайте, тільки відпустіть.

Собаки не відходять.

— Ну, і що ж далі? Чим усе закінчилося? — зацікавилися діти.

— А далі я не знаю. Приїхали машини, щоб забрати наші речі та перевезти в новий дім. А Степанко залишився на дереві.

— Мабуть, він сидить там і досі, — сказав один з хлопців. І всі засміялися.

МІРТА

— Хочете, я розкажу про одного геройського собаку. Це теж правда. З життя, — сказав Мишко з загіпсованою рукою. — Ось послухайте.

Діти притихли, стали слухати. Вони жаліли й поважали товариша, який недавно, виручаючи свою

футбольну команду, так самовіддано кинувся в ноги противнику, що поламав руку.

— Були ми з батьком у селі, у татового брата, дядька Сашка, — почав свою розповідь Мишко. — У дядька в кімнаті, на найвиднішому місці, висить портрет собаки. Я запитав: «Що це за собака?» Дядько сказав: «Це Мірта, вона врятувала мені життя».

Потім дядько розповів, що, коли була війна, його тяжко поранили. Була ніч, він лежав у яру, між кущів. А навкруг іще стріляли, і ніхто не знав, що він тут лежить. Дядько вже зовсім помирав, як раптом почувся собачий писк. Дядько розплющив очі і побачив вівчарку. Вона стояла коло нього, підставляючи йому боки, де були прив'язані сумки з червоними хрестами. В сумках лежали усякі ліки та бинти.

Але дядько не міг навіть ворухнутися. Тоді вівчарка лизнула йому руку і десь побігла. Дядько заплющив очі і став у думці прощатися зі своїми дітьми. Він гадав, що тепер уже смерть. І знову прокинувся від попискування, знову побачив ту саму вівчарку. Але тепер з нею було два солдати-санітари. Вона привела їх. Солдати перев'язали дядька, поклали на плащ-палатку і понесли, а собака — її звали Мірта, — побігла шукати інших поранених. І не встигла відбігти, як почулося жалібне скавуління. Це поранило Мірту в ногу. Санітари перев'язали її і теж поклали на плащ-палатку, поряд з дядьком. Понесли. Несли дуже довго. Дядько опритомнів уже в госпіталі, став питати про собаку. Йому сказали, що Мірта тут, у дворі. Її лікують, але вона на все життя залишиться кульгавою, як і дядько Сашко.

Коли дядько почав ходити, він зразу ж на милицях пошкандибав до Мірти, поніс їй подарунки: ков-

басу й цукор. Мірта впізнала його і дуже зраділа. Дядько казав, що в неї були сльози на очах, як і в нього самого.

А як виписали дядька з госпіталю додому, він попросив, щоб йому віддали Мірту. Її охоче віддали. Мірта вже не годилася для військової служби, і дядько теж.

А ще розказував дядько, як вони з госпіталю на станцію йшли. Він на милицях, а за ним собака на трьох ногах кульгає. Люди з жалем дивилися на них, а дядько зупинявся і розказував їм про Мірту.

Їхали вони з Міртою додому цілих п'ять діб. Дома всі зраділи, цілували, обнімали дядька, а потім побачили Мірту. Дядько Сашко сказав своїм дітям:

— Приголубте Мірту. Якби не вона, не було б у вас батька. Скільки вона житиме в нас, стільки ми будемо любити її, турбуватися про неї, про її дітей. Цуценят її називатимемо її іменем, щоб це ім'я було завжди. А оскільки в житті все може бути, то ми сфотографуємо її і повісимо портрет на стіні.

Мірта дожила до старості. У неї було багато гарних цуценят. І людям у селі хотілося мати дітей цієї знаменитої собаки.

Дядько дарував щенят, але просив, щоб їх називали Міртами, на пам'ять про їхню матір. Дядько Сашко сказав ще, що в селі за багато років стало тридцять чотири Мірти. І коли я ходив по вулицях, то весь час чув: «Мірта! Мірта! Мірта!..»

З-під столу почувся радісний гавкіт, вигулькнула гостровуха собака. Вона поклала Мишкові на коліна лапи і заметляла хвостом.

— Це дядько Сашко подарував нам цуценя. Внучку тієї Мірти. — Мишко з повагою погладив собаку.

— Коли вже почали про село, то й я розповім. Ось як це було, — вигукнув Ванько і аж вискочив на лаву. Йому, мабуть, страшенно кортіло здивувати всіх незвичайною розповіддю. Не чекаючи, поки діти погодяться слухати його, він почав:

— Ми тоді жили в селі, тато працював у лікарні, а я був у третьому класі. Пішли ми до річки подивитися, як скресає лід. Але запізнилися. Ріка вже рушила. Ми дивились, як поволі пливе крига десь аж до моря. Якщо крижина була далеко — ми вигадували їй назву, мов пароплавові, і махали услід руками. А якщо близько — кидали на крижину каміння — хто краще влучить. Ось надплила ще одна крижина, ми побрали камінці, але одразу кинули їх на землю. На крижині був собака. Спочатку й не розбереш, живий чи неживий. Ми давай кричати, свистіти. Собака повернув голову, спробував звестися і не міг. Тільки одну лапу підняв, а хвіст і тулуб не ворушилися. Ми догадалися, що шерсть собаки примерзла до крижини. Уночі був сильний мороз, а собака, мабуть, попав на крижину ще раніше.

Ми побігли вздовж берега, поруч з крижиною. Собака дивиться на нас і жалібно скімлить, ніби просить допомоги. А тут ні човна, нічого. Ми біжимо і не знаємо, що робить. І раптом шестикласник Мишко побіг уперед, випередив крижину. Ми одразу не здогадалися навіщо. Потім бачимо, він раз-два, роздягнувся і в самих трусах бовть у річку. Крижина саме з ним порівнялася. Він однією рукою за крижину вчепився, а другою до берега гребе. Але слизька крижина. Рука зісковзує. І тут собака лапу під-

няв, простягнув Мишкові. Той схопився за лапу, давай дужче загірбати до берега. А коло самого берега ми допомогли і крижину з собакою витягли.

Витягли, але не знаємо, що робити. Вирішили ми: треба, щоб собака відтала від крижини. Швидше нести її в тепло. Взяли на плечі, понесли в село. Крижина важка, слизька, вода за шиї нам капає. Але ми так спітніли, що від нас аж пара йшла, і крижина теплою здавалася. Нам пощастило. Тільки ми вийшли на дорогу, як нас наздогнала машина. Шофер сказав: «Кладіть на машину, завеземо в якусь хату». Ми поклали крижину в кузов і самі сіли поряд. Шофер погнав машину, наче швидку допомогу, навіть сигналив. За хвилину ми вже були в селі, проїжджали мимо лазні. Шофер зупинив машину і скомандував: «Давай, несіть у лазню». Ми обережно зняли крижину, понесли в лазню. Люди, які там милися, спочатку нічого не могли зрозуміти, кричали, чого лід несемо в лазню. А банщик дід Лукаш одразу все зрозумів, наказав: «Ану, голяки, помагайте, несіть прямо в парну». Крижину затягли в парну. За хвилину собака одтанула. Дід Лукаш суворо наказав нам: «Розходьтєся, хлопці, одягнутим і собакам у лазні бути заборонено». А сам загорнув собаку в кожух, поніс додому. У вікно його хати ми бачили, як він улив їй у рот ложку горілки й поклав на піч.

А Мишко в лікарню потрапив. Він дуже застудився. Мій батько колов його пеніциліном. І хоч бй слово сказав йому, — хвалив, навіть цукерки давав. І директор школи приходив, теж думали, докорятиме, а він Мишкові апельсин приніс.

А Мишкового тата в селі не було. У відрядження їздив. Мишко все боявся, що йому од батька нагорить, — мама дуже перелякалась. А батько приїхав

і сказав: «Що ж це ти так нашу матір наполохав? А я тобі ласти привіз». По плечу поплескав і ще сказав: «Раз ти, Михайле, собаку врятував, то, коли треба буде, людину врятуєш неодмінно. З тобою, як кажуть, у розвідку йти можна».

УРА СОБАЦІ!

— Молодець, Мишко! — загомоніли діти.

— Я теж розкажу про собаку. Це зі мною було, — вихопився найменший з присутніх. — Ми жили на дачі. Там ліс такий величезний, що навіть лосі водяться. Троє нас, хлопців, пішли якось до того лісу по гриби, а слідом за нами собака з нашого двору. Та, власне, щеня, а не собака. Або, точніше, вже й не щеня, але ще й не собака. Півроку йому було. Звали Чапою. Ми збирали гриби, а Чапа ганяв, наче скажений. Забіжить далеко, так що й не видно його і не чути. Ми кличемо, свищемо, шукаємо півгодини. Знайдемо — насваримося на нього, дурнем назвемо. Виходило, що ми не гриби шукаємо, а собаку. Боялися, щоб він далеко не забіг та не заблудився. Набридло нам. Юрко, мій старший брат, каже: «А давайте прив'яжемо його до примітного дерева. Наберемо грибів, а тоді одв'яжемо». Змайстрували з пояса нашійник і прив'язали Чапу до кривої берези.

Ходили, ходили, багато грибів назбирали, треба додому йти. Пішли Чапу відв'язати. Шукаємо, шукаємо, а ніяк кривої берези не знайдемо. Почали тоді кричати, свистіти, Чапу кликати. Думали, почує, то озоветься, а він навіть не тявкне.

Блукали, поки й вечір не настав. Темніти почало, і страшно трохи: ми зрозуміли, що заблудилися. Ко-

ли зовсім темно стало, чуємо, нас гукають: «Юрку, Миколо, агов!» Це нас дорослі шукали. Ми, звичайно, зраділи. Зустрілись і зразу ж просимо: «Поможіть нам Чапу знайти, загине на прив'язі». А дорослі головами хитають, усміхаються: «Ви Чапі спасибі скажіть. Якби не він, то, мабуть, ночували б у лісі».

Що ж виявилось? Чапа перегриз пояс, знайшов дорогу додому і почав по двору бігати, скавуліти. А хтось бачив, що він з нами в ліс ішов. Стали думати: «Собака вернувся, а дітей нема». Покликали наших батьків і сусідів, усі зібралися та пішли в ліс.

Прийшли ми додому, а коло хвіртки зустрічає нас Чапа. Підплигує та руки лиже. І нам стало ніяково, ну, ніби соромно, що ми гримали на нього, дурним називали. Хоч пробачення тепер проси.

А потім ми говорили: «Як воно виходить, що собаці лише шість місяців, а дорогу знайшов і нас виручив? Нам же, кому дванадцять, а кому чотирнадцять років, і заблудилися. Адже що для людини шість місяців? Нічого не тямить, навіть не повзає. Або в три роки? Собака уже все може, уже дорослий, а людина в три роки?.. Вже тільки за це собаку поважати треба».

— Ура собаці! — вигукнув хлопчак, якого називали Шашком, бо він замість «с» говорив «ш».

— Ура собаці! — дружно підхопили всі діти.

І всі казали, що не будуть дарма кривдити собак. Не тільки тому, що вони приносять користь людині, що першими побували в космосі, що в науці досвіди на них провадяться, а головне тому, що собаки найвідданіші друзі людини.